

УДК 330.342

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ В ДОСЛІДЖЕННІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ КОМПЛЕМЕНТАРНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Володимир Валентинович ЛИПОВ

д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД, Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця

Вікторія Анатоліївна КРАСНОМОВЕЦЬ

к.е.н., науковий співробітник науково-дослідного центру Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

Анотація. У статті проаналізовано спектр методологічних інструментів, що використовуються в процесі дослідження різних рівнів інституціональної архітекtonіки соціально-економічних систем. Визначено сутність інституціональної компліментарності та досліджено рівні інституціональної архітекtonіки соціально-економічних систем.

Аннотация. В статье проанализированы спектр методологических инструментов, используемых в процессе исследования различных уровней институциональной архитектуры социально-экономических систем. Определена сущность институциональной комплементарности и исследованы уровни институциональной архитектуры социально-экономических систем.

Ключові слова: *інституціональна компліментарність, соціально-економічні системи, рівні інституціональної архітекtonіки соціально-економічних систем.*

Ключевые слова: *институциональная комплементарность, социально-экономические системы, уровни институциональной архитектуры социально-экономических систем.*

Постановка проблеми. Пробудження на початку нового тисячоліття інтересу до дослідження закономірностей взаємодії інституціональних елементів соціально-економічних систем (СЕС) пов'язане як з процесами трансформаційних перетворень на пострадянському просторі, так і з безперервною диференціацією і ускладненням глобальної економіки в цілому та окремих її складових, інтенсифікацією господарських зв'язків, зростанням конкуренції та прагненням запозичення найбільш успішних моделей господарювання. Здійснення цього, забезпечення зростання ефективності економіки, можливе лише на основі розуміння закономірностей взаємодії елементів інституціональних систем, що зумовлюють їх устрій, специфіку, можливості запозичення. В середині 90-х рр. розгортаються дослідження інституціональної комплементарності (ІК) СЕС. У цьому напрямі паралельно працюють прибічники концепцій інституціональних матриць (С. Кирдіна, О. Бесзонова), різноманітності варіантів капіталізму (П. Хол, Д. Соскіс), теорії ре-

гуляції (Р. Буайє). Свій підхід до розуміння суті, структури і механізму комплементарної взаємодії інституціональних елементів СЕС запропонував автор [1].

Мета роботи – проаналізувати спектр методологічних інструментів, що використовуються в процесі дослідження різних рівнів інституціональної архітекtonіки СЕС.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Під інституціональною комплементарністю пропонується розуміти таку структурно-функціональну взаємодію інституціональних складових СЕС, за якої вони, залишаючись відносно самостійними, виявляються взаємозалежними і доповнюють одна іншу в процесі відтворення економічної системи як єдиного соціального організму. Структурна комплементарність відбиває взаємозв'язок інституціональних форм, ґрунтується на взаємодоповнюваності і подібні інститутів за соціальними орієнтаціями ціннісної системи та забезпечує стабільність, цілісність і якісну незмінність системи. Функці-

ональна комплементарність характеризує процесуальну цілісність системи в ході відтворення її існування, спирається на принципи цілісності, зв'язності й послідовності.

Виділення структурної і функціональної складових ІК дозволяє поглибити аналіз специфіки взаємодії окремих рівнів інституціональної архітекtonіки СЕС (табл. 1).

Таблиця 1

Інституціональна архітекtonіка СЕС

Рівень	Елемент інституціональної архітекtonіки
Нано	Індивідуальні потреби, знання, уміння, навички; стилі мислення; цінності; світогляд; інтереси; протоінститути; організаційні рутини; колективні конвенції; інституціональні форми (закони, правила, звичаї, фірма, команда) і функції (цілі, завдання, ролі)
Мікро	Інститути (формальні і неформальні норми соціальної взаємодії), інституціональні органи (комплекси норм - управління, бух облік, постачання, збут ...), інституціональні форми координації та управління трансакційними витратами (община, домогосподарство, місцеві співтовариства, держава, ринок, мережеві структури, кооперація, міжфірмовий контракт, ієрархії)
Мезо	Інституціональні блоки у рамках соціальних сфер (у економіці: виробничі відносин, корпоративне управління, фінансові системи, моделі виробництва, інноваційні системи, навчання і підготовка персоналу, держава загального добробуту), соціальні системи виробництва, режими накопичення і способи розвитку, галузеві й регіональні інституціональні системи
Макро	Базові інститути (у економіці: приватна/суспільна власність, наймана/службова праця, обмін/редистрибуція, приватні/державні гроші, координація/конкуренція, прибуток/пропорційність) соціальних сфер (ідеологія, політика, право, економіка), соціально-економічні системи
Мега	Соціально-економічні моделі (ринковий, соціал-демократичний, публічний, мезокорпоративний, постперехідний капіталізм), інтеграційні союзи (ЄС, СНД.), глобальне господарство

У її основі – відмова від спрощеного уявлення про інститут як загально визнану норму соціальної взаємодії (у тому числі і в економічній сфері). Він розглядається як невід'ємна частина складного комплексу формальних і неформальних, вербалізованих та таких, що існують у неявному виді інституціоналізованих утворень, що лише у своїй єдності забезпечують безперервне відтворення суспільства як цілісної соціальної структури. Диференціація і структуризація компонентів інституціональної архітекtonіки дозволяє поглибити розуміння специфіки окремих її компонентів і відповідно особливості методологічної бази їх дослідження.

Інституціональне забезпечення економічної складової процесу суспільного відтворення виявляється важливою, але далеко не єдиною, частиною усього комплексу інституціональної архітекtonіки СЕС. Відповідно дослідження закономірностей взаємодії інститутів у рамках СЕС не може обмежуватися виключно економічними методами аналізу. Більше того, будучи включеними в ширший спектр соціальних відносин і підпорядкованими завданням більш високого рівня, економічні відносини можуть адекватно сприй-

матися лише як частина соціальних відносин в цілому. Спроби їх ігнорування неминуче ведуть до кризи як економічної теорії, так і побудованих на подібних асоціальних принципах моделей економічного устрою суспільства.

Філософсько-онтологічне обґрунтування світогляду як відправної точки цілепокладання, визначення напрямів й інструментарію людської діяльності є базисом не лише формування інституціональної складової СЕС в цілому, але й буденної поведінки окремої людини в конкретній ситуації. Людина в процесі ухвалення рішень постійно порівнює, приміряє свої моральні норми до навколишньої дійсності. Теорія систем, синергетика дають відповідь на питання про організаційні форми, структуру і механізми взаємодії у рамках складних соціальних структур.

Нанорівень інституціональної архітекtonіки СЕС формують елементи, які, не будучи інститутами, зумовлюють прийняття або відторгнення останніх, особливості їх організації і взаємодії, виступають їх компонентами. Необхідність урахування специфіки впливу індивідуальних знань, умінь, навичок, стилів мислення на формування цінностей та інститутів виводить нас

на гносеологічний рівень дослідження. Фізіологія мислення дозволяє дати відповідь на питання про витoki пріоритету абстрактно-логічного, вербального, аналітичного, дискретного або просторово-образного, невербального, синтетичного, симультанного сприйняття світу. Соціальна психологія розкриває зв'язок стилів мислення з пріоритетними для конкретних суспільств соціальними орієнтаціями. У свою чергу економічна антропологія, економічна психологія, теорія модернізації дають пояснення процесу їх зміни в ході становлення ринкової економіки, досліджують механізми зародження протоінститутів і організаційних рутин. Аксиологія, культурологія, кросскультурні дослідження розкривають вплив цінностей на організацію господарської діяльності, дозволяють пов'язати специфіку інституціональних систем з характером цінностей, що домінують в конкретних культурах. Теорія ігор, експериментальна, поведінкова економіка, що отримали активний розвиток на початку нового тисячоліття, дозволяють пов'язати потреби й інтереси окремих економічних суб'єктів з процесом формування та трансформації інституціональних систем.

Увага до механізмів соціальної взаємодії в процесі господарювання, за визначенням властива інституціоналізму, зумовлює залучення методів, вживаних в соціології, економічній соціології. На мікрорівні дослідження особливий інтерес представляє інструментарій мікросоціологічного аналізу, що дозволяє здолати обмеженість мікро-економічних методів дослідження відповідної групи суб'єктів господарювання.

На мезо- і мегарівнях дослідження інституціональної архітектури особливе значення набуває врахування досягнень географічної науки, просторової економіки, що дозволяють виявити вплив природно-ресурсного потенціалу на історичний процес формування інститутів. Дослідження базових інститутів (ідеологічних, правових, політичних) соціально-економічних систем і соціально-економічних моделей, інтеграційних союзів, світового господарства в цілому припускає використання історико-генетичних методів,

методів, вживаних в політології, юридичних науках, науках, пов'язаних з дослідженням процесів, що відбуваються на рівні міжнародної взаємодії.

Цілком закономірне питання про засади, які дозволяють говорити про збереження власне економічного змісту дослідження інституціональної комплементарності СЕС у випадках залучення на різних її рівнях такого широкого переліку методологічних підходів, які істотно відрізняються від вживаних в економічній науці. У центрі уваги дослідників інституціональної комплементарності СЕС залишається об'єкт дослідження – інституціональна архітектура СЕС як інституціональна надбудова, інструмент забезпечення процесу суспільного відтворення. Предмет дослідження – механізм впливу взаємодоповнюваності інституціоналізованих відносин між суб'єктами економічної діяльності на характер і ефективність процесу суспільного відтворення на різних рівнях інституціональної ієрархії. Залучення методів дослідження суміжних наук обумовлене неможливістю у рамках інструментарію мейнстріму економічної торії пояснення, забезпечення дієвих інституціональних змін, прогнозування процесів і наслідків інституціональних трансформації, як спонтанних, так і здійснюваних свідомо, на основі науково обґрунтованих програм.

Висновки. Розширення методологічного арсеналу економічних досліджень за рахунок залучення інструментарію суміжних наук – об'єктивно обумовлений процес. Він є результатом поглиблення розподілу праці і пов'язаною з цим безперервною диференціацією і ускладненням структури суспільного відтворення і відповідно фундаментальних теоретичних, технологічних і організаційних знань про інструменти і механізми його здійснення. Зворотною стороною цього процесу є необхідність посилення взаємозв'язку і інтеграції між компонентами структури, що розвивається, знання. Віддзеркаленням чого і являється активізація використання методологічного апарату суміжних наук. Вона сприяє підвищенню якості наукових досліджень в економічній сфері.

Список використаних джерел

1. Липов В. Институциональная комплементарность социально-экономических систем

/ В. Липов. – Х.: Изд-во ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. – 484 с.